

- c) Přeložte slovesné tvary: corrigis, corrigeris, corrige, corrigi, corrigimini;
legit, monēmur, movent, cupiunt, discimus, labōrāmus, interficiuntur, capitis;
žádáme, čtou, jste opravováni, učte se, dělají!
větu: Žáci, vezměte si příklad od učitelů a pilně pracujte!
- d) Dejte do singuláru věty č. 2, 3, 4, 6, 7! Do plurálu věty č. 1, 9!

● ŽIVÁ LATINSKÁ SLOVA ●

● Historia — magistra vitae. ●
● Sine irā et studiō. ●
● Inter arma silent Mūsae. ●

historia, ae, f. dějepis, dějiny, historie — **sine** (předl. s abl.) bez — **ira**, e, f. hněv, zášť — **studium**, ii, n. snaha, úsilí, náklonnost; **sine irā et studiō** (bez zášťi a náklonnosti =) bez jakéhokoli náznaku zášťi a náklonnosti; nestranně chtěl psát historik Tacitus své Letopisy (*Annālēs*) o císařské době v Římě — **inter** (předl. s ak.) mezi — **arma**, ōrum, n. (subst. pomnožn. zbraň, válka — **sileō**, ēs, ēre mlčet — **Mūsa**, ae, f. Múza (bohyně básnictví, umění a věd; podle řec. básníka Hesioda jich bylo devět)



Římská mince z doby císaře Trajána



4. konjugace

Vzor: *audiō, audire*

1. Cottidiē in scholam venimus. 2. Discipulī magistrōrum verba audiunt et discunt. 3. Industriā fabrōrum et agricolārum patria firmātur. 4. Si iūstē pūnis, numquam nocēs. 5. Magistrīs in scholā pārēmus; itaque nōn pūnimur.

6. Multi multa sciunt. 7. Agricolae saepe in oppidum veniunt. 8. A virīs perītis bene exercēminī et ērudiminī. 9. Patriam semper firmāmus et dēfendimus.

audiō, is, ire slyšet, poslouchat
cottidiē každodenně
dēfendō, is, ere bránit
ērudīō, is, ire vzdělávat, poučovat
firmo, as, āre upevňovat, posilovat
iūstus, a, um spravedlivý
multus, a, um, mnohý, početný
noceō, ēs, ēre škodit

numquam (nunquam) nikdy
pāreō, ēs, ēre poslouchat, být poslušen; **magistrō** (dat.) učitele
perītus, a, um zkušený
pūniō, is, ire trestat
sciō, scīs, scīre vědět, znát
semper vždy
veniō, is, ire přicházet

GRAMATIKA

4. konjugace

Vzor: *audiō, audire*

Indikativ přezentu:

| | Aktivum: | Pasivum: |
|--------|-----------------------|-------------------------------------|
| sg. 1. | <i>aud-i-ō</i> slyším | <i>aud-i-or</i> jsem slyšen. -a. -o |
| 2. | <i>aud-ī-s</i> | <i>aud-ī-ris</i> |
| 3. | <i>aud-i-t</i> | <i>aud-ī-tur</i> |
| pl. 1. | <i>aud-ī-mus</i> | <i>aud-ī-mur</i> |
| 2. | <i>aud-ī-tis</i> | <i>aud-ī-mini</i> |
| 3. | <i>aud-i-u-nt</i> | <i>aud-i-u-ntur</i> |

Imperativ:

| | |
|--------|--------------------------|
| sg. 2. | <i>aud-ī!</i> slyš! |
| pl. 2. | <i>aud-ī-te!</i> slyšte! |

Infinitiv:

| | |
|-----------------|-----------------|
| <i>aud-ī-re</i> | <i>aud-ī-rī</i> |
|-----------------|-----------------|

Do 4. konjugace patří slovesa, jejichž přezentní kmen je zakončen samohláskou *-ī*: *audi-re*. Přezentní kmen dostaneme, oddělíme-li od aktivního infinitivu přezentu příponu *-re*. Koncovky indikativu přezentu sloves 4. konjugace proto jsou:

-iō, -īs, -it, -īmus, -ītis, -iunt pro aktivum,
-ior, -īris, -itur, -īmur, -īmini, -iuntur pro pasivum.

Poznámka k větě č. 4: V latině nesmějí být vedle sebe dva záporny:

Numquam nocēs. Nikdy neškodíš.

Poznámka k větě č. 6: Neutrum adjektiva, u něhož není substantivum, je vlastně substantivum vzniklé z adjektiva (zpodstatnělé adjektivum). Překládá se buď adjektivem se slovem „věc“, „věci“, nebo jiným vhodným výrazem:

| | |
|----------------------------------|-----------------------------|
| <i>bonum</i> = dobrá věc, dobro | <i>pulchrum</i> = hezká věc |
| <i>bona</i> = dobré věci | <i>pulchra</i> = hezké věci |
| <i>multa</i> = mnoho věcí, mnoho | |

CVIČENÍ

- a) Jak je zakončen přezentní kmen u slovesného tvaru *audiunt* a *discunt*?
- Určete přezentní kmen těchto slovesných tvarů: *laudās, monēs, scribis, pūnīs!*
- b) Přeložte slovesné tvary:
pūnīs, pūnīris, pūnitur, pūniunt, pūnīmini, pūnīrī, pūnīte; venītis, audīmus, interficiuntur, pārēte, disce; trestāme, jsi trestān, trestejte, trestāte!
- c) Určete pád a číslo:
oppida pulchra, fēmina pulchra, ā virō perītō, discipulō industriō, magnum agrum, verbum bonum!
- d) Přeložte tyto předložkové pády: *in oppidum, in oppidō, ā magistrā, dē magistrā, cum virō, dē bellō!*
- e) Dejte do sg. věty č. 2, 5, 8, 9!
- f) Vyhledejte ve slovníku, od kterých sloves jsou tyto tvary: *flōrent, tribuite, custōdiuntur, optāmus, vīvunt, gerī!*

Přehled konjugací

V latině jsou čtyři konjugace (slovesné třídy). K správnému tvoření některých dalších slovesných tvarů je třeba vědět, do které konjugace příslušné sloveso patří. Poznáme to podle

infinitivního zakončení:

| | | |
|--------------------------|-----------------|----------------------|
| v 1. konjugaci infinitiv | na -ā-re | vzor: <i>laudāre</i> |
| v 2. konjugaci infinitiv | na -ē-re | vzor: <i>monēre</i> |
| v 3. konjugaci infinitiv | na -e-re | vzor: <i>legere</i> |
| v 4. konjugaci infinitiv | na -ī-re | vzor: <i>audire</i> |

Slovesné prezentní kmeny
jednotlivých konjugací:

1. konjugace *laudā* -(re)
2. konjugace *monē* -(re)
3. konjugace *leg* -(ere)
4. konjugace *audī* -(re)

Prezentní kmen je tedy zakončen:

- v 1. konjugaci na samohlásku -ā-
- v 2. konjugaci na samohlásku -ē-
- v 3. konjugaci zpravidla na souhlásku
- v 4. konjugaci na samohlásku -ī-

LATINSKÉ ZKRATKY

- etc. = et cētera
- excl. = exclusivē
- incl. = inclusivē
- l. c. = (in) locō citātō

cēteri, ae, a (pl.) ostatní; et cētera a ostatní věci = atd. — exclusivē (pří-slovce) z toho vylučující, vyjma, nepočítaje v to — inclusivē (pří-slovce) do toho zahrnující, počítaje v to, včetně — citātus, a, um citovaný, uvedený

VII

Sloveso esse a složeniny

1. Semper discipulī industriī este! 2. Amīcus meus est magister bonus. 3. Quis erat clārus poēta Graecōrum? — Homērus. 4. Librī bonī semper amīcī fidī erunt. 5. Populus noster studiōsus erat et erit.

6. Cūr herī in scholā aberās? 7. Amīcis vēris in periculō aderimus, numquam aberimus. 8. Librī bonī et pulchrī pueris et puellis prōsunt, prōderant, prōderunt. 9. Nōn oberō, sī prōdesse nōn possum. 10. Praeterita corrigī nōn possunt.

absum, abes, abesse být vzdálen, ne-
přítomen, scházet

adsum, ades, adesse být přítomen,
pomáhat

clārus, a, um jasný, slavný

fidus, a, um věrný, oddaný; poctivý

Graecus, a, um řecký; Graeci, ōrum,
m. Řekové

herī včera

Homērus, ī, m. Homér: pravděpo-
dobně autor řeckých národních
eposů Iliady a Odysseje

meus, a, um můj

noster, tra, trum náš

obsum, obes, obesse škodit

periculum, ī, n. nebezpečí

possum, potes, posse moci

praeteritus, a, um minulý

prōsum, prōdes, prōdesse být užiteč-
ný, prospívat

quis? kdo?

studiōsus, a, um. snaživý, pilný

vērus, a, um pravý, pravdivý, sku-
tečný

GRAMATIKA

Výslovnost: qu = kv (*quis?*)

Sloveso sum

Indikativ prézentu:

| | |
|------------------------|--------------------------|
| sg. 1. <i>sum</i> jsem | pl. 1. <i>sumus</i> jsme |
| 2. <i>es</i> | 2. <i>estis</i> |
| 3. <i>est</i> | 3. <i>sunt</i> |

Imperativ:

| | |
|------------------------|----------------------------|
| sg. 2. <i>es!</i> buď! | pl. 2. <i>este!</i> buďte! |
|------------------------|----------------------------|

Infinitiv:

esse být

Indikativ imperfekta (minulého času):

| | |
|---|---|
| sg. 1. <i>eram</i> byl (býval), -a, -o jsem | pl. 1. <i>erāmus</i> byli (bývali), -y, -a jsme |
| 2. <i>erās</i> | 2. <i>erātis</i> |
| 3. <i>erat</i> | 3. <i>erant</i> |

Indikativ futura I. (budoucího času):

| | |
|------------------------|-----------------------------|
| sg. 1. <i>erō</i> budu | pl. 1. <i>erimus</i> budeme |
| 2. <i>eris</i> | 2. <i>eritis</i> |
| 3. <i>erit</i> | 3. <i>erunt</i> |

Složeniny slovesa sum:

Jako sloveso *sum* se časují i tyto jeho složeniny:

ab-sum, *ab-es*, *ab-esse* jsem vzdálen, nepřítomen, scházím

ad-sum, *ad-es*, *ad-esse* jsem přítomen, pomáhám

ob-sum, *ob-es*, *ob-esse* škodím

prō-sum, *prōd-es*, *prōd-esse* prospívám, jsem užitečný

pos-sum, *pot-es*, *posse* mohu

Sloveso **prōsum** se časuje takto:

prézens: *prōsum*, *prōdes*, *prōdest*, *prōsumus*, *prōdestis*, *prōsumi*

imperfektum: *prōderam*, *prōderās* atd.

futurum I.: *prōderō*, *prōderis* atd.

imperativ: *prōdes!* *prōdeste!*

Sloveso **possom** se časuje takto:

prézens: *possom*, *potes*, *potest*, *possumus*, *potestis*, *possunt*

imperfektum: *poteram*, *poterās* atd.

futurum I.: *poterō*, *poteris* atd.

Předpony u složenin jsou původem předložky, které dávají složeninám nový význam, např.

ab-sum jsem **od** někoho (něčeho) pryč = jsem vzdálen. Podobně se tvoří složeniny s jinými slovesy; viz lekcí XIX. (Pozor! Česká mluvnice dělá rozdíl mezi složeninami a odvozeninami.)

Jmenný přísudek je v latině v tom pádě, ve kterém je slovo, k němuž se vztahuje. V češtině je tento jmenný přísudek často v instrumentálu (v 7. pádě):

Podmět: *Jmenný přísudek:*
Amicus *est magister* (nom.)
Přítel je *učitelem* (instr.)

CVIČENÍ

- a) Ve větách č. 6—9 určete předpony jednotlivých sloves!
- b) Přeložte: *estis*, *eris*, *eritis*, *erunt*, *erant*, *erat*, *erit*, *est*; *ades*, *abes*, *aderimus*, *aberimus*, *possumus*, *prōsumus*, *poterātis*, *adeste*, *prōderātis*, *absumus*, *oberāmus*, *possunt*, *poteram*, *prōderam*!
- c) Dejte do plurálu věty č. 2, 5, 9! Do singuláru věty č. 1, 4, 8!
- d) Vyhledejte ve větách č. 1—4 jmenné přísudky! Jaký je zde rozdíl mezi latinou a češtinou?
- e) Určete pád a číslo: *amicum meum*, *populi nostrī*, *librō bonō*, *pericula magna*:
clārōrum poētārum, *clārum poētā*, *clārō poētā*, *clāro poētae*, *clāri poētae*!
- f) Přečtěte si v učebnici dějepisu pro 1. ročník o mykénské kultuře!

VIII

3. deklinace. Maskulina a feminina

Vzor: *mīles, mīlītis, m.*

1. Militēs rōmānōrum saepe in proeliis victōrēs erant. 2. Libērī patrī et mātrī pārent. 3. Puerī, labōre industriō patriae glōriam parāte! 4. Scriptōribus et poētīs ab incolīs magnī honōrēs tribuuntur. 5. Māter tua magistra est. 6. Librī pulchrī poētārum et scriptōrum nostrōrum ā puerīs in scholis leguntur.

7. Cīvēs lēgibus pārent. 8. Libertās patriae nostrae ā mīlītibus et cīvibus custōditur. 9. Rōmānī erant dominī multārum regiōnum et gentium. 10. Industria cīvium nostrōrum saepe ā poētīs laudātur.

cīvis, *is, m.* občan, spoluobčan
custōdiō, *is, ire* střežit
gēns, *gentis, f.* rod, kmen, národ
honor (honōs), *ōris, m.* čest, pocta
labor, *ōris, m.* námaha, práce
lēx, *lēgis, f.* ustanovení, zákon
libertās, *ātis, f.* svoboda
māter, *tris, f.* matka

mīles, *ītis, m.* voják
pater, *tris, m.* otec
proelium, *ii, n.* boj, bitva
regiō, *ōnis, f.* krajina, kraj
scriptor, *ōris, m.* spisovatel
tribuō, *is, ere* udělovat
tuus, *tua, tuum* tvůj
victor, *ōris, m.* vítěz

3. deklinace

Vzor: *mīles, mīlītis, m.*

| Singulár | Plurál |
|-------------------------|------------------------|
| nom. <i>mīles</i> voják | <i>mīlīt-ēs</i> vojáci |
| gen. <i>mīlīt-is</i> | <i>mīlīt-um</i> |
| dat. <i>mīlīt-ī</i> | <i>mīlīt-ibus</i> |
| ak. <i>mīlīt-em</i> | <i>mīlīt-ēs</i> |
| vok. <i>mīles!</i> | <i>mīlīt-ēs!</i> |
| abl. <i>mīlīt-e</i> | <i>mīlīt-ibus</i> |

Do **3. deklinace** patří substantiva, která mají v genitivu sg. koncovku **-is**. Nominativ bývá zakončen různě, někdy i na **-us!**

Podle vzoru *mīles* se skloňují substantiva **3. deklinace maskulina i feminina**.

V genitivu plurálu

bývá: 1. koncovka **-um** u většiny substantiv **nestejnoslabičných** (v gen. sg. mají o slabiku více než v nom. sg.), např. *victōr-um, lēg-um*

2. koncovka **-ium**:

a) u substantiv **stejnoslabičných** (se stejným počtem slabik v nom. i gen. sg.), zakončených v nom. sg. na **-is** nebo **-ēs**, např. *cīvis*: gen. pl. *cīv-ium*

b) u většiny substantiv, která mají před koncovkou genitivu singuláru **-is** dvě souhlásky, např. *gēns*: gen. sg. *gent-is*, gen. pl. *gent-ium*; ale: *patrum, mātrum*.

CVIČENÍ

- a) Určete pád a číslo substantiv: victōrī, patrem, ā mātrem, labōrum, labōrem, labōrēs, scriptōris, libertātem; gentium, proelium, lēgum, populum, exemplum, patris, pueris, lēgis, militī, magistrī, bertātī, libertās, poētās, poētā, poēta, exempla, scriptōre, domine, magistrae!
- b) Přeložte slovesné tvary: possunt, prōdestis, aderō, oberāmus, corriguntur, movēre; pārēmus, parāmus, parātis, parāris, parāre, parāte!
- c) Určete kmen substantiv 3. deklinace ve větách č. 1, 2, 8, 9!
- d) Dejte do singuláru věty č. 1, 4, 6, 7!
Dejte do aktiva věty č. 4, 8, 10!
- e) Vyhledejte ve slovníku, od kterých sloves jsou tyto tvary: vivunt, exercentur, fugiunt, dēerant, intererimus!
Vyhledejte ve slovníku, od kterých substantiv jsou tyto pády: in pāce, nātiōibus, urbēs, artem, parentibus, virtūtem!
- f) Vysvětlete původ a význam těchto užívaných cizích slov: civilní (právo), kustod (muzea), legální (postup), militarismus, regionální (zájmy)!

DE BOHEMOSLOVENIA

Patria nostra Bohēmoslovēnia appellātur. Historia patriae nostrae clāra est. Patriam nostram multī scriptōrēs in librīs suis celebrant. A poētis quoque clārīs industria populī nostrī celebrātur. In terrā nostrā agrī frūgiferī, magnae silvae, montēs altī, fluvīi piscōsī inveniuntur. Hominēs labōriōsī urbēs opulentās et vicōs pulchrōs incolunt. Incolae Bohēmoslovēniae aut in fabricis aut in agris labōrant. Militēs nostrī magnā cum fortitūdine finēs patriae nostrae dēfendunt. Prō salūte patriae nostrae assiduē labōrāmus.

Bohēmoslovēnia, ae, f. Československo — appello, as, are jmenovat, nazývat — suus, sua, suum svůj (pro 3. os. sg. a pl.) — celebrō, ās, āre oslavovat — quoque rovněž, také (za slovem, které zdůrazňuje) — terra, ae, f. země — frūgifer, era, erum úrodný — silva, ae, f. les — mōns, montis, m. hora — altus, a, um, vysoký — fluvius, ii, m. řeka — piscōsus, a, um rybnatý, plný ryb — inveniō, is, ire nalézat — homō, inis, m. člověk — labōriōsus, a, um pracovitý — urbs, urbis, f. město — opulentus, a, um bohatý — vicus, i, m. vesnice — incolō, is, ere obývat — aut-aut buď-nebo — fabrica, ae, f. továrna — fortitūdō, inis, f. udatnost, statečnost — finis, is, m. konec; finēs, finium, m. hranice; území — dēfendō, is, ere bránit — prō (předl. s abl.) pro, za — salūs ūtis, f. blaho — assiduus, assidua, assiduum ustavičný, stálý



Římský voják